

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION

Малець М.Р., к.ю.н.,
старший викладач кафедри адміністративного та інформаційного права
Національний університет «Львівська політехніка»

Гатала В.В., студентка III курсу юридичного факультету
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті проаналізовано норми Кодексу адміністративного судочинства України та виокремлено види зловживань процесуальними правами. Також сформульовано поняття «зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві» та розкрито його правову природу. Охарактеризовано ознаки зловживань процесуальними правами в адміністративному судочинстві. Вказано три групи науковців щодо визначення змісту процесуальних зловживань. Також у статті наведено думки теоретиків та практиків у галузі адміністративного судочинства щодо питань зловживання процесуальними правами учасниками судового процесу. Визначено види та розмір відповідальності за зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві.

Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами є базовим у галузі адміністративного процесуального права та ґрунтується насамперед на положеннях ч. 1 ст. 68 Конституції України, згідно з якою кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Конституція України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст.55), а також, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Проте, трапляються випадки зловживання (тобто використання права з іншою метою, ніж воно надається стороні) процесуальними правами серед учасників адміністративного процесу, що в результаті призводить до притягнення до відповідальності винних осіб.

Варто зазначити, що феномен процесуальних зловживань відомий ще з часів римського права, проте на сьогодні питання процесуальних зловживань залишається актуальним у судовій практиці та потребує детального теоретичного визначення та закріплення у національному законодавстві України.

Ключові слова: порушення процесуальних прав, адміністративне судочинство, неприпустимість зловживання процесуальними правами.

The article analyzes the norms of the Code of Administrative Procedure of Ukraine and identifies the types of abuse of procedural rights. The concept of «abuse of procedural rights in administrative proceedings» is also formulated and its legal nature is revealed. The signs of abuse of procedural rights in administrative proceedings are characterized. Three groups of scientists are indicated regarding the definition of the content of procedural abuses. The article also presents the opinions of theoreticians and practitioners in the field of administrative justice regarding issues of abuse of procedural rights by participants in the judicial process. The types and extent of liability for abuse of procedural rights in administrative proceedings are determined.

The principle of inadmissibility of abuse of procedural rights is basic in the field of administrative procedural law and is based primarily on the provisions of part 1 of Art. 68 of the Constitution of Ukraine, according to which everyone is obliged to strictly adhere to the Constitution and laws of Ukraine, not to encroach on the rights and freedoms, honor and dignity of other people.

The Constitution of Ukraine specifies that the rights and freedoms of a person and a citizen are protected by the court (Article 55), and that everyone has the right to protect their rights and freedoms from violations and illegal encroachments by any means not prohibited by law. However, there are cases of abuse (that is, the use of the right for a purpose other than that granted to the party) of procedural rights among the participants of the administrative process, which ultimately leads to the prosecution of guilty persons.

It is worth noting that the phenomenon of procedural abuses has been known since the time of Roman law, but today the issue of procedural abuses remains relevant in judicial practice and requires a detailed theoretical definition and consolidation in the national legislation of Ukraine.

Key words: violation of procedural rights, administrative proceedings, inadmissibility of abuse of procedural rights.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: питання зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві досліджували такі вчені-юристи як: А.О. Монаєнко, Я.О. Берназюк, Л.В. Сорока, В.В. Заборовський, В.Ю. Поліщук, В.В. Заборовський, І.С. Дроботов, Т.О. Коломоєць, С.В. Базилевський та інші. Також варто зазначити, що дослідження в цій галузі мають високий рівень та є актуальними в наш час.

Метою статті є аналіз, визначення поняття, видів та відповідальності за зловживання процесуальними правами.

Щодо визначення поняття зловживання процесуальними правами, то наразі єдиної думки вчених немає, проте аналізуючи законодавство, можна визначити цей термін як особливий різновид процесуального правопорушення, що складається з протиправного, несумлінного та неналежного використання особою, яка бере участь у справі (її представником), належних їй процесуальних прав, що виразилося у винних процесуальних діях (бездіяльності), що зовнішньо відповідають вимогам процесуальних норм, однак здійснених з корисливим або особистим мотивом,

що завдають шкоду інтересам правосуддя та (або) інтересам осіб, які приймають участь у справі, або недобросовісна поведінка в інших формах, що тягне за собою застосування заходів процесуального примусу [1].

У Кодексі адміністративного судочинства України у ст.45 закріплено неприпустимість зловживання процесуальними правами і визначається перелік таких дій:

1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення [2];

Здається очевидним, що цього робити не можна проте часто адвокати за бажанням клієнта намагаються оскаржити судові рішення, навіть коли це вже не можна робити чи вчинити інші дії передбаченні статтею 55 КАС.

2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих

самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями [2];

Щодо цього порушення то слід розуміти перезавантаження суддів, які мають справді на розгляд велику кількість справ і такі подання ще більше створюють навантаження. Хоча з іншого боку особа може це робити через бажання забезпечення реалізації права на ефективний судовий розгляд.

3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;

4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;

5) узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [2]. Базилевський у своєму дослідженні зазначає, що поширеним видом зловживання правом на звернення до суду за судовим захистом в адміністративному судочинстві є сутяжництво, яке може набувати різних форм. Привертають увагу випадки зловживання правом на позов з метою використання судової системи майданчиком для боротьби зі своїми політичними опонентами, шляху популяризації власної персони та засобу трансляції власних поглядів у тих чи інших сферах суспільного життя [3].

Законодавець свідомо встановив невичерпний перелік дій, які суд може визнати зловживанням процесуальними правами, враховуючи конкретні обставини справи. Суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У разі зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами суд застосовує до нього заходи, визначені законодавством [4].

Ознаками зловживання процесуальними правами є:

а) суперечність завданню адміністративного судочинства;

б) спрямованість (мета) на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи або виконання судового рішення, маніпуляцію автоматизованим розподілом справ між суддями, зміну підсудності справи, що спрямоване на шкоду правам третіх осіб;

в) посягання на довіру до судової гілки влади та честь і гідність конкретного судді або суддів.

Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що зловживання процесуальними правами найчастіше спрямоване на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи, а також виконання судового рішення [5].

Володимир Поліщук у своєму дисертаційному дослідженні визначає 3 групи науковців щодо визначення змісту процесуальних зловживань:

1) прихильники розуміння зловживання правом як здійснення суб'єктивного права однією особою всупереч інтересам іншої особи або суспільства (Р.А. Калужний, І.Г. Андрущенко, А.Я. Курбатов, Я.В. Грель, Є.В. Васюковський);

2) науковці, що кваліфікують зловживання процесуальними правами як процесуальне правопорушення (Д.А. Козачук, Н.В. Басалюк, В.П. Таркін, М.А. Боловнєв, Р.Д. Ляшенко та К.І. Бальковська);

3) представники комплексного підходу, які вважають, що зловживання правом може проявлятися в трьох основних формах: правопорушення, злочину і шкідливої пове-

дінки, щодо якої відсутні каральні норми (О.М. Барміна) [6, с. 176].

На думку судді Верховного Суду Олени Кібенко станом на сьогодні суди все більше уваги приділяють доброчесності поведінки учасників правовідносин. Це свідчить про те, що судді не лише формально застосовують норми закону, але й керуються принципом верховенства права та враховують, що, вступаючи в будь-які правовідносини, їх учасники мають поводитися чесно та добросовісно [7].

Щодо відповідальності то суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами, суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом. Наприклад: За зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству, статтею 149 КАС України передбачено штраф у сумі від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, інші заходи процесуального примусу за такі протиправні діяння не передбачаються.

У разі повторного вчинення таких дій/бездіяльності сума штрафу становить від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Штраф може бути накладений не лише на сторону у справі, а й на представника такої сторони [2].

На думку Полянського діяння, що мають ознаки зловживання правом, неможливо заборонити повністю, через наведення їх казуїстичного переліку у нормативному акті. При цьому підхід, який здебільшого превалює у сучасному законодавстві та полягає у спробі заборони цих діянь через зобов'язання учасників процесу здійснювати свої права та обов'язки «добросовісно», «не зловживаючи ними», теж, як випливає із практики, не є достатньо ефективним. Більше того, терміно-поняття «добросовісність», «зловживання правом» не є «само собою» зрозумілими, такими, що не потребують додаткового тлумачення; навпаки, вони є багатозначними оціночними поняттями [8, с.34]. Ми погоджуємося з думкою Полянського та вважаємо за потрібне внести певні законопроектні пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства щодо визначення переліку зловживання процесуальними правами учасниками адміністративного процесу.

Адвокат Михайло Гончарук вважає що, забезпечення добросовісної поведінки учасників процесу – це питання доступу до правосуддя. Адже нікому не потрібне рішення суду через 2-3 роки, коли особа потребує ефективного судового захисту своїх прав та інтересів. В цьому контексті наявність механізмів виявлення і припинення «процесуальних диверсій», за умови вмілого та активного їх використання, дозволяє забезпечити сторонам такий захист [9]. Не можна стверджувати, що ця думка не є слушною, проте варто зазначити, що закон є рівним для всіх тому не варто зловживати своїми процесуальними правами.

Висновки. У даній статті перелічено дії, які можна вважати зловживанням процесуальними правами в адміністративному судочинстві, проте не можемо стверджувати, що цей перелік є вичерпним, оскільки в конкретних випадках може бути вчинена інша «процесуальна диверсія», яка не вказана у загальному переліку.

Ми погоджуємося з думкою судді Олени Кібенко, що станом на сьогодні судді приділяють більше уваги поведінці учасників процесу, проте вважаємо за потрібне збільшити суму штрафу за зловживання процесуальними правами, щоб змусити особу справді сумлінно дотримуватися своїх процесуальних обов'язків та правил поведінки у суді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зловживання процесуальними правами в адміністративному процесі. Безоплатна правова допомога: веб-сайт. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
2. Кодекс Адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст. 446. *Верховна Рада України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

3. Базилевський С.В. Зловживання процесуальними правами в адміністративному процесі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 2. С. 70-81.
4. Протидія зловживанню процесуальними правами – інструменти для адвоката : веб-сайт. URL: <https://radako.com.ua/news/protidiya-zlovzhivannyu-procesualnimi-pravami-instrumenti-dlya-advokata>
5. Берназюк Я.О. Поняття зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві та його вплив на довіру до судової влади. Правосуддя та судоустрій: веб-сайт. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/17/2.pdf>
6. Поліщук В.Ю. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Запорізький національний ун-т. Запоріжжя, 2021. 235 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Polishchuk.pdf
7. Судова влада України: веб-сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1070738/>
8. Полянський Т.Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. Вісник національної академії правових наук України 2013. № 3 (74). С. 31-38. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-31-38.pdf
9. Юридична газета онлайн: веб-сайт. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/>